

FIIA 1/2015

COMMENT

Veera Laine
Tutkija
Ulkopoliittinen instituutti

Nationalismi on kaksiteräinen miekka > Tulevaisuudessa Putinin voi olla vaikea puolustaa omaa tulkintaansa kansallistunteesta

Vladimir Putinin puheissa on kaikunut kansallistunne, jonka tavoitteena on yhdistää Venäjän kansalaiset vaikeina aikoina ulkoista uhkaa vastaan. Vaikka hänen tulkintansa nationalismista korostaa yhteenkuuluvuutta ja monikansallisuutta, viesti voi samaan aikaan ruokkia etnistä nationalismia.

Venäjän presidentin perinteinen uudenvuodenpuhe ei tarjonnut juuri mitään uutta kuulijoille kotimaassa tai sen ulkopuolella. Vladimir Putin muistutti, että rakkaus isänmaata kohtaan on tunteista voimakkain: tämä tunne oli hänen mukaansa ilmentynyt kuluneen vuoden aikana veljellisenä tukena Krimin niemimaan asukkaille, jotka osoittivat haluavansa palata kotiin. Samassa puheessa Putin kiitti kansaa yhtenäisyydestä, mikä oli johdonmukaista jatkoa aikaisemmille puheille.

Puheiden perusteella nähdään, että Putinin nationalismin tavoitteena on nimenomaan yhdistää venäläiset ulkoista uhkaa vastaan nykyisenkaltaisen kriisin aikana. Venäjän vastapuolena esitetään ensisijaisesti Yhdysvallat, mutta myös EU saa osansa. Tämä asetelma muurattiin viimeistään viime vuoden lokakuussa Putinin Valdai-foorumissa pitämässä puheessa. Putin käyttää vastakkainasettelun retoriikkaa vahvistamaan kansallistunnetta: pahan on tultava ulkopuolelta, jotta johtaja voitaisiin nähdä tarpeeksi vahvana hallitsemaan vaikeassa tilanteessa.

Arvostettu mielipidetutkimuskeskus Levada toteutti marraskuussa 2014 kyselytutkimuksen, jonka mukaan venäläisten asenteet Yhdysvaltoja ja EU:ta kohtaan olivat

kielteisempiä kuin koskaan aiemmin vastaavissa tutkimuksissa.

Vielä syyskuussa 2013 venäläisistä 41 prosenttia suhtautui Yhdysvaltoihin täysin tai ainakin osittain myönteisesti, ja EU:sta ajateltiin samoin 56 prosenttia vastaajista. Vain reilu vuosi myöhemmin vastaavat luvut olivat 18 prosenttia Yhdysvaltoja kohtaan ja 26 prosenttia EU:ta kohtaan. Tämä on signaali, joka tulee ottaa vakavasti. Se todistaa, että ajatus vastakkainasettelusta menestyy suuren yleisön keskuudessa.

On kyseenalaista, pystyykö Venäjän hallinto pitämään kiinni tästä menestyksestä vielä tulevina vuosina. Venäjän tulevaisuuden kannalta nationalismi on kuitenkin kaksiteräinen miekka. Putin painottaa puheissaan nationalismin inkluusiivista tulkintaa, joka yhdistäisi kaikki Venäjän asukkaat kansallisuudesta riippumatta läntisiä arvoja vastaan. Mutta samaan aikaan tämä nationalistinen ja imperialistinen retoriikka nostattaa myös etnistä, rasistista nationalismia, joka uhkaa monikansallisen valtion yhtenäisyyttä sisältäpäin.

Toisin sanoen, vaikka Putin on selvästi osoittanut omasta mielestään hyväksyttävän nationalismin luonteen, kansallistunnetta on vaikea hallita. Kansalliskiihko on

kuin vesi: kun se nousee, sen kulkua on mahdoton ohjata.

Venäjällä toimii monia nationalistisia liikkeitä, jotka suhtautuvat nykyhallintoon eri tavoin. Ukrainan kriisi on pirstonnut nationalistien kenttää: esimerkiksi monet uus-konservatiivit kannattaisivat kovempia otteita ulkopoliitikassa, kun taas toisten, lähinnä kansallismielisten demokraattien mielestä Krimin valtaaminen ja Ukrainan konflikti oli alun pitäenkin virhe.

Yhteistä kaikille kansallismielisille liikkeille on muukalaisvihamielisyys. Siitä huolimatta, että venäläisyyden määritelmä on muuttuva, jako ”meihin” ja ”muihin” on nationalististen liikkeiden piirissä selvä. Etninen rasismi on arkipäiväistä, ja eniten ennakokoluuloja kohdistuu Keski-Aasiasta ja Kaukasukselta kotoisin oleviin vähemmistöihin.

Vaikka nationalistinen liikehdintä on ollut viimeksi kuluneen vuoden aikana yhä hajanaisempaa, nationalististen ryhmien ideologian perustana olevalle muukalaisvihalle löytyy silti laajaa kannatusta. Viimeisimmät mielipidemittaukset on toteutettu elokuussa 2014, ja niissä venäläisten tuki nationalistisille tunnuslauseille (”Venäjä venäläisille”, ”Riittää Kaukasian ruokkiminen”) oli hieman hei-

Ulkopoliittinen
instituutti

Kruunuvuorenkatu 4

PL 400

00161 Helsinki

Puhelin

(09) 432 7000

Fax

(09) 432 7799

www.fiia.fi

Ulkopoliittinen instituutti on riippumaton tutkimuslaitos, joka tuottaa korkeatasoista tutkimusta poliittisen päätöksenteon ja avoimen keskustelun tukemiseksi niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin.

Korkean laadun varmistamiseksi ainakin kaksi asiantuntijaa lukee ja kommentoi kaikkien instituutin julkaisujen käsikirjoituksia. Julkaisut käyvät lisäksi läpi ammattimaisen kielitarkastuksen ja editointiprosessin. Julkaistavat näkemykset ovat kirjoittajien omia.

kentynyt. Tämä ei tarkoita, ettei kielteinen suhtautuminen maahanmuuttajia kohtaan olisi yhä suurta – ensin mainittua iskulausetta sanoi tukevansa täysin 18 prosenttia ja tietyin ehdoin 36 prosenttia vastaajista. Vaikka suurin osa venäläisistä ei halua osallistua poliittiseen toimintaan, muukalaisvihamieliset asenteet ovat yhteiskunnassa silti piilevästi läsnä.

Talouden syöksykierre asettaa Putinin hallinnolle suurimman haasteen sekä suoraan että välillisesti. Kyselytutkimuksista sitä on vaikea nähdä, mutta Venäjän eristäytymispolitiikka yhdistettynä samaan aikaan käytävään taisteluun tiedonvälityksestä luo epäluuloa ja hämmennystä, joka ei oikeastaan kohdennu minnekään. Nämä tekijät muodostavat hyvän kasvualustan kansalliskiihkoiselle populismille.

On vaikea sanoa, voiko Venäjän johdon valitsema tulkinta kansallistunteesta palvella sitä myös tulevaisuudessa. Nationalistinen puhe on jo itsessään ristiriitaista: ylhäältä käsin nostatettava valtionationalismi vahvistaa väistämättä myös etnistä nationalismia, jolla on nyt suotuisat olosuhteet voimistua. Toiseksi, vaikeassa taloudellisessa tilanteessa rakentavat elementit Putinin nationalismille ovat vähissä.

Usein huomautetaan, että venäläiset ovat tottuneita kestämaan vaikeuksia. Näin on varmasti ollutkin, mutta jo yli vuosikymmenen ajan venäläiset ovat saaneet nauttia ennennäkemättömästä vauraudesta. Nähtäväksi jää, kuinka kauan he ovat valmiita maksamaan maansa kunian ja suuruuden puolesta nyt, kun heillä on enemmän menetettävää.